

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

VRLO VRIJEDNA KNJIGA O PRAVOPISIMA I O VLASTIMA

Krešimir Mićanović, *Vlast i pravopis*

Matica hrvatska, Zagreb, 2024.

U Biblioteci *Theoria* Matice hrvatske nedavno je objavljena vrlo vrijedna knjiga člana Katedre za hrvatski standardni jezik Odsjeka za kroatistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu profesora Krešimira Mićanovića pod naslovom *Vlast i pravopis*. U knjizi se analiziraju događaji vezani za hrvatski pravopis od početaka ozbiljnijega rada na pravopisnim priručnicima, tj. od polovice 19. stoljeća, do godine 1990. U prvom su planu jezično-političke okolnosti u kojima pojedina pravopisna knjiga intervencijom vlasti dobiva status službenoga i/ili obvezujućega pravopisnoga priručnika.

Knjiga sadrži devet poglavlja kojima prethodi *Predgovor*, a iza njih dolaze dva priloga. Prvome je naslov *Službene odluke o pravopisu*, a drugom *Pravopisni priručnici*. U prvom se prilogu kronološkim redom donose odredbe, naredbe, propisi i okružnice koji se tiču pravopisa, a u drugome kronološki složen popis

izdanja pravopisnih priručnika koji se spominju u knjizi te preslike naslovnih stranica pojedinih od tih pravopisa, od Partaševa *Pravopisa jezika ilirskoga* iz 1850. godine do *Pravopisnoga priručnika* Vladimira Anića i Josipa Silića iz 1990. godine. Iza tih priloga dolaze poglavlja *Izvori i literatura*, *Kazalo imena* te *Bilješka o autoru*. Knjiga obaseže 353 stranice većeg formata.

U prvom poglavlju pod naslovom *Do jedinstvenog pravopisa bez pravopisne knjige* riječ je ponajprije o razmatranju prvih odluka prosvjetnih vlasti u Banskoj Hrvatskoj kojima se propisuje jedinstveni pravopis, ali se ne propisuje nijedna određena pravopisna knjiga, iako je već 1850. godine objavljen *Pravopis jezika ilirskoga* Josipa Partaša. Analiziraju se također zaključci o pravopisu školskog odbora Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade donijeti 1877. godine te okolnosti u kojima je vlada krajem osamdesetih godina 19. sto-

ljeća donijela odluku o „fonetičkom pravopisu“, na koju su presudno utjecali saborski zastupnici, filolozi izrazito vukovske orijentacije Armin Pavić i Tomo Maretić.

U poglavlju *Hrvatski pravopis Ivana Broza* raspravlja se o prvom službenom hrvatskom pravopisu Ivana Broza iz 1892. godine zasnovanom na umjerenom fonološkom načelu, o recepciji te pravopisne knjige, o saborskim raspravama o pravopisu, o uvođenju *Hrvatskoga pravopisa* u hrvatsko školstvo na području Istre i Dalmacije, o izdanjima *Hrvatskoga pravopisa* što ih je priređivao Dragutin Boranić te o službenom statusu toga pravopisa u Trojednoj Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. Raspravlja se napokon i o prvom tzv. alternativnom pravopisnom priručniku kojemu je autor Artur Gavazzi, a objavljen je 1906. godine pod naslovom *Pravopisni rječnik*.

Slijedi zatim poglavlje *Pravopis u međuratnom razdoblju*. U njemu je riječ o pravopisnoj situaciji nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije i proglašenja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca 1918. godine. U prvoj službenoj odluci što ju je donijelo Povjerenstvo za prosvjetu i vjere, koje je bilo sljednik Odjela za bogoslovlje i nastavu Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske vlade, bio je 1920. godine propisan Brozov *Hrvatski pravopis* koji je 1915. godine priredio Dragutin Boranić. Taj je

pravopis pod naslovom *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* objavljen u četiri izdanja: 1921, 1923, 1926. i 1928. godine. U nastavku se opisuju okolnosti u kojima je 1923. godine objavljen *Pravopis Srpskohrvatskog Književnog Jezika* Aleksandra Belića, prvi pravopis koji je objavljen u Beogradu. Slijedi zatim opisivanje događaja koji su bili vezani za osnivanje stručne komisije za pravopis i terminologiju u koju su 1926. godine imenovani Aleksandar Belić, Ljubomir Stojanović, Stjepan Kuljbakin, Fran Ramovš, Tomo Maretić, Milan Rešetar i Dragutin Boranić. Rešetara je u toj komisiji 1929. godine zamijenio Stjepan Ivšić. Ta je komisija 1929. godine izradila *Pravopisno uputstvo* na osnovi kojega je provedena pravopisna unifikacija što će biti realizirana u trima izdanjima Boranićeva pravopisa (1930, 1934. i 1937. godine) te u dvama izdanjima pravopisa Aleksandra Belića (1930. i 1934. godine). Na kraju se ovoga poglavlja analizira odluka bana Banovine Hrvatske Ivana Šubašića kojom je službeno uspostavljeno pravopisno stanje prije unifikacije. To je stanje i stvarno uspostavljeno u sljedećim dvama izdanjima Boranićeva pravopisa (1940. i 1941. godine).

Poglavlje *Po korienskom, a ne po zvučnom pravopisu* posvećeno je pravopisnim previranjima u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, u kojoj je, ubrzo nakon proglašenja osnovan Hrvatski

državni ured za jezik. Već u lipnju 1941. godine održan je sastanak članova toga ureda na kojemu se trebalo odlučiti za fonetski (fonološki) ili za etimološki (morfonološki) pravopis. Na sastanku su bili nazočni ravnatelj Ureda Blaž Jurišić te članovi Stjepan Ivšić, Dragutin Boranić, Franjo Fancev, fra Stanko Petrov, Nikola Andrić, Julije Benešić, Dragutin Šafar, Ljudevit Jonke, Franjo Cipra, Petar Guberina, Milan Ratković i Kruno Krstić. Svi su se sudionici složili u mišljenju da treba zadržati tradicionalni hrvatski pravopis zasnovan na umjerenom fonološkom načelu. To mišljenje potvrđeno je Ministarskom naredbom o hrvatskom pravopisu iz 1941. godine. U skladu s tom naredbom izrađen je *Hrvatski pravopis* Franje Cipre, Petra Guberine i Krune Krstića, ali je ta knjiga prije završetka tiskanja zabranjena i uništena. Uslijedila je naime Provedbena naredba k zakonskoj odredbi o hrvatskom jeziku, njegovoj čistoći i o pravopisu prema kojoj se u hrvatskom jeziku ima pisati „po korienskom, a ne po zvučnom pravopisu“. U skladu s tom naredbom Bratoljub Klaić uz suradnju članova Ureda za hrvatski jezik izradio je *Koriensko pisanje* (1942), a 1944. godine, također uz suradnju članova Ureda za jezik, Cipra i Klaić sastavili su *Hrvatski pravopis*.

Pravopisna situacija od 1945. godine do Novosadskoga sastanka opisana je u poglavlju *Pravopisne*

knjige i rasprave (1945–1954). Ministarstvo prosvjete Federalne Hrvatske propisalo je već 1945. godine za uporabu „u svim školama, uredima i javnoj štampi Federalne Hrvatske“ Boranićev *Pravopis hrvatskog ili srpskog jezika* (četvrto odnosno osmo izdanje). Od 1952. godine nadalje vode se u okviru Pravopisne sekcije Hrvatskoga filološkog društva intenzivne rasprave o pravopisu hrvatskog književnog jezika, a zatim slijedi i anketa Letopisa Matice srpske o izradi zajedničkoga pravopisa hrvatskosrpskog odnosno srpsko-hrvatskog jezika.

U poglavlju *Zajednički i jedinstven pravopis* opisane su i komentirane sve važnije rasprave, peripetije i polemike u vezi s pripremama i objavljivanjem zajedničkoga Novosadskoga pravopisa 1960. godine. Stilizacija teksta te pravopisne knjige bila je povjerena s hrvatske strane Ljudevitu Jonkeu, a sa srpske Mihailu Stevanoviću.

Žestoki jezičnopolitički spor u vezi s novoizrađenim *Hrvatskim pravopisom* Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguša iz 1971. godine podrobno se raščlanjuje u poglavlju *Hrvatski pravopis 1971*. Na kraju spora vlast je taj pravopis zabranila i uništila. Otisnuto je samo izdanje za internu upotrebu. Dva izdanja (1972. i 1984. godine) objavila je u Londonu *Nova Hrvatska*, glasilo hrvatskih političkih emigranata, a cjelovit i autenti-

čan tekst toga pravopisa objavljen je tek 1990. godine u Zagrebu.

Peripetija je bilo i u vezi s *Pravopisnim priručnikom* Vladimira Anića i Josipa Silića o kojem se raspravlja u poglavlju *O Pravopisnom priručniku*. Taj pravopis objavljen je 1986. godine pod naslovom *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Izrađivan je pod naslovom *Pravopisni priručnik hrvatskoga književnog jezika*, ali su vlasti njegovo objavljivanje uvjetovale promjenom naslova. U nastavku se toga poglavlja raspravlja i o kompilatorskoj knjizi Domagoja Grečla, koja je objavljena kod privatnoga izdavača godinu dana nakon *Pravopisnoga priručnika* pod naslovom *Osnove pravilnoga pisanja*. U devedesetim godinama *Pravopisni priručnik*, koji je 1990. objavljen u trećem neizmijenjenom izdanju, nije dobio odobrenje za uporabu. Štoviše povučen je iz prodaje i uništen.

U zadnjem poglavlju pod naslovom *Pravopis 1990*. opisana je pravopisna situacija u kojoj je 1990. godine, 19 godina nakon što je napisan, tiskan i zabranjen, objavljen autentičan tekst *Hrvatskoga pravopisa* Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguša iz 1971. godine.

U poglavlju *Izvori i literatura*, koje slijedi nakon spomenutih priloga, navode se, između ostalih, i brojni neobjavljeni izvori, npr. iz fondova Hrvatskoga državnog arhiva, Hrvatske dvorske kancelarije, Banovine Hrvatske, Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske, Matice hrvatske, Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu itd. Navode se i fondovi iz ostavštine ili osobni dosjei pojedinih sudionika pravopisnih previranja: Blaža Jurišića, Stjepana Ivšića i Ljudevita Jonkea.

Osobitom kvalitetom prikazane Mićanovićeve knjiga smatram posvećenu pedantnost, provjerenost i točnost pojedinih podataka, i o tome kako su se vlasti odnosile prema pojedinim pravopisnim događanjima odnosno pravopisnim priručnicima, i o koncepciji tih priručnika, i o sudiionicima opisanih i/ili komentiranih u pravilu vrlo turbulentnih ne samo pravopisnih nego i političkih zbivanja. Svime se time Mićanović predstavlja kao dostojan nasljednik najboljih hrvatskih istraživača vanjske povijesti hrvatskoga jezika, ponajprije Ljudevita Jonkea, Zlatka Vinca i Marka Samardžije.

Ivo Pranjković